

Між "своїми"

Клим Поліщук

МІЖ "своїми"

(Із записної книжки)

Сонце зробилося червоно-кривавим і стало ховатися за опалово-сизі хмари, які нагадували собою хребет казкових гір. В полях було млосно й душно. Пахнуло терпким духом спілого куколю і чебрецю. В густих, темно-синіх просах підпадьомкали перепілки, а між кущами придорожніх будяків стрекотали коники-стрибунці. Я йшов польовою, м'якою, як пухова подушка, доріжкою і не дуже— то поспішав. Було надзвичайно приємно почувати в своїй, стомленій міськими тривогами душі, отой меланхолійний спокій і утому, що обгортала простори рідних піль. Не хотілося навіть і думати про те, що десь хтось шаліє в боротьбі за кусок насущного і навіжено руйнує спокій знесилених. Не хотілося згадувати за тих, що первородство духа свого проміняли за сочевичну юшку, за задоволення вимог свого ненажерливого шлунка... Життя людське ще чекає свого пророка, який мусить таки прийти колись і високими поривами духа знищити нікчемні жадання черева. Властиво так думаю я, а інші—зовсім інакше...

Не даремно ж сучасний поет співає:

Чорний ворон замисливсь.

Чорний ворон задумавсь. —

Очі виклював Бог-зна кому!..

Я глибоко відчуваю трагічний тон цього "Бог-зна кому!.."— інші ж не тільки що не відчують, але називають се "хутуриз— мом"... Бог з ними! Мені так приємно, що вдалося втекти від них. Хоч про себе я менше всього думаю, але вони мені так остогидли... Тепер я можу сказати лише одно: "Мій друже, я красу люблю!.."

...Сонячна корона пурпурила захід, і мені здавалося, що то мої відчуття так розлилися по всьому обрію і закрили собою примарливість Голгофи вселюдських страждань. Здавалося, що досить буде впасти сій пурпурній заслоні, як враз з'явиться гігантський хрест споконвічного розпинання, на якому тиняється в смертельній агонії душа самого прийдешнього.

Йдучи з великого міста через польові межі й обміжки, мені хотілося вірити, що вертаюся до ґрунту, де панує спокій і радість праці.

Після столиці, після кам'яниць і задушливих вулиць так хотілося прийти до народного Єрусалиму й побачити Сіон української самостійності. Озираючись навколо себе, скрізь і всюди бачив старі й нові могили, які свідчили про довгу й запеклу боротьбу за волю. Кожна така могила полеглих за свою правду викликала в моїй голові цілий рій думок і хотілося кланятися їм і молитись до них...

Під незнайомим селом стояла стара "фігура" з гіпсовим розп'яттям Ісуса. Темно-сіра порохнеча густо вкрила терновий вінок і страдницьке семітське чоло Розп'ятого за

нас, і мені зробилося жаль Його. "За кого Ти розпинався, Ісусе?"—подумав я. І в той же час подивився на пурпурний захід, за яким відчувалася при— марливість гігантського хреста споконвічного розпинання...

Відкинувши всякі думки, з одним чуттям краси в душі, я став на коліна і зашептав: "Очі виклював Бог-зна кому... Бог-зна кому... Бог-знакому..."

Така чудна була моя молитва! Якби так хтось бачив мене в той час, то, напевне, сердечно посміявся б!.. Але в полях було мертво, а до села більше верстви. І я молився стільки, скільки прагнула моя душа, а потім встав, поправив на плечах свій мішок й подався до села.

* * *

"С. Агатівка Житомирського повіту. Мужчин 1740. Женщин 1920" — прочитав я в коловороті. "Виходить так, що мушу тут заночувати!" — подумав я про себе. Хотів іти далі, але в той час з-за тину висунувся якийсь чоловік і крикнув:

— Пастой! Що ти таке?

Я зупинився і став чекати.

Чоловік помалу переліз через тин, потім витягнув з бур'яну рушницю і свиснув. На його свист вискочило з конопель ще двоє і вони всі три разом підійшли до мене. Одягнені в широкі полотняні штани і такі ж сорочки, в солом'яних капелюхах і шкіряних постолах, вони нагадували собою звичайних косарів на сіножаті, але рушниці в їх руках свідчили про щось інше...

— Куди йдеш?—спитався той, що зупинив мене.

Я щиро відповів йому.

—А посвідчення маєш? — спиталися другі два.

Я показав усе, що було в мене писаного на папері.

Дядьки по черзі переглядали мої папери, придивлялися до печаток, пробували міць паперу руками, а потім, як видно, цілком задовольнилися й сказали:

—Так, значиться, ви наш?

— Цілком, — відповів я.

—Тут ще є написано, щоб вам "всяково допомагати", але не сказано, як саме? — сказав один дядько, тримаючи в руках моє посвідчення.

—Як схочете й як зможете! Зараз мені треба тільки десь переночувати! — промовив я.

— Се можна!—сказав той, що зупинив мене.—А якщо вам завтра буде потрібна підвода, то ми дамо. А тепер ходім до нас вечеряти... Може ще й з отаманом поговорите трохи, якщо він вільний...

Дядьки позакладали свої рушниці на плечі й полізли назад у коноплі, а коло мене залишився лише той, що зупинив мене.

— Ходім! — сказав він до мене, голосно зітхнувши.

Але, не пройшовши двадцяти кроків, мусили зупинитися. Нас перестрів високий кремезний засмалений сонцем чоловігя, який відрізнявся від мого провожатого дядька не тільки своїм зухвалим виглядом, але й одежею. Він був одягнутий в широкі

сині шаровари, таку ж чумарку, сіру шапку з червоним рукавцем і жовті чоботи. Коло пояса висіла крива шабля, за держало якої він тримався обома руками.

Похитуючись на ногах то наліво, то направо, він гукнув до мого провозатого:

— Кого ведеш, Мацапуро?

— Не турбуйся, Броневице! Свого веду! — відповів провозали.

— Який же він свій, коли в нього ніс жидівський?.. Давай його сюди, так я трошки шаблю погострю! — не втихомирювався незнайомий.

— Слухай-но, Броневице! Не говори чортзна-чого! Чоловік зовсім наш і я його до отамана веду, — умовляв мій провозатий.

— Мовчи, дурню! — крикнув Броневик. — Сам бачу, що не жид, а тільки пожартувати думав!.. Веди його краще до мене, бо отаман сидить тепер в своїй любій вчительки...

* * *

В хаті, куди мене привів провозатий, господарював Броневик. Рішучим, не знаючим лагідності голосом він давав свої розпорядження. Чотири його товариші, в тім числі і мій провозатий дядько, метушливо запобігали перед ним. Як видно, то він серед них користувався великою пошаною, бо навіть і жвава молодичка, що поралась коло печі, була до нього небайдужа. Правда, вона сют-тут позирала своїми карими очима й на мене, але, напевне, її більше цікавила моя міська одежа, ніж я сам. Скоро молодичка прибрала на столі, як враз з'явилася пляшка самогону й добра закуска. Вся компанія розсілася за столом і стала частуватися. Частували й мене, та ще й так щиро, що годі було відмовитися. Пили самогон, їли печену курку з паляницею, розмовляли й сперечалися.

— Не був би я Броневиком, щоб ще не закінчив жидівської сотні! — говорив Броневик. — Вже маю цілих дев'ятьдесять. Всього десять штук не хватає до сотні. Сього дня, як сказав отаманові, що мушу закінчити жидівську сотню, то він аж угору підскочив від злості. Розкричався, що начебто я гублю всю його справу... А сказати по правді, то не я його гублю, а він сам себе губить... Зв'язався з якоюсь учителькою, а вона йому день і ніч товче: "Не бий жидів, бо й вони люди!.." Щоб ти пропала разом з своїми жидами!..

— А так, так! — потокували його товариші. — Наш отаман, коли не бабій, так справжній жид!

— Тихо! — сказав Броневик. — Ось чужий чоловік може подумати, що в нас немає ніякої дисципліни!.. Давайте, краще, заспіваємо трохи. Заводь, Оксанко!

Молодичка підійшла до самого столу, всміхнулася ніяково, а потім взялася руками за кінчик свого фартуха і сумно-мелодійним голосом затягнула:

Ой, одна, одна,

Як билинонька в полі...

Скрипучі голоси підхопили:

Та не дав мені Бог,

Ані щастя, ні долі...

Так чудово почата пісня, однаково, вже на другому куплеті мусила припинитися. Яюсь ніяково співав Броневи́к і не дуже— то охоче підтягали його товариші. Сумна й глибока мелодія була надто важка для них. Їх запекле в боротьбі серце потребувало різкого, короткого, стислого ритму, в такт якого можна було б ударити кулаком по столу, щоб аж чарки забряжчали.

Припинивши спів, Броневи́к звернувся до мене:

— Може би ви щось заспівали нам?

Чарка обійшла навколо столу, і я почав:

Не пора, не пора, не пора...

Броневи́к і його товариші радісно блиснули очима й стали завзято підтягати. Коли скінчили, то Броневи́к ви́рік:

— Це, товариші, настояща галичанська пісня!.. Так всі галичанці співають...

— Слава галичанцям!..

— Слава!..—закричали його товариші.

— А ви звідки самі, що вам так подобаються галичани? — спитався я Броневика.

— Я сам з Крем'янецького повіту.

— А давно ви тут?

— Вже давненько. З того часу, як почалась війна.

— Що ж ви втікали, чи що?

— Еге ж...

В той час молодичка поставила на стіл миску гарячих вареників з сиром; чарка знов закружляла. Броневи́к пив чарку за чаркою і хитро підморгував до мене:

— Бачите, як я поживаю собі! Навіть молодичку маю! Гарна вона, правда?

— Чудова!—згоджувався я.—Як же ви її привабили до себе?..

— Хе-хе-хе!.. — сміявся він. — Тут недалеко я ще й другу коханку маю. Та навіть ліпша цієї. Та ще дівчина, а ця вже молодиця... Чоловіка її десь на війні вбили...

— А скажіть мені, через що ви так не любите жидів? — спитався я його.

Він тільки рукою махнув і, повернувшись до своїх товаришів, гукнув:

— А тепер музику! Погуляємо ще! Ого-го-го!..

Мій провожатий дядько, в білих штанах і сорочці, зірвався з місця, як сполоханий гусак, і, діставши з-за великого дерев'яного образа тамбовську гармонію, вискочив на середину хати.

— Грай! — крикнув Броневи́к.

Дядько трохи поклав клавішами й "зашкварив" гопака. Броневи́к схопив молодичку й сказано закрутився по хаті. Вистукуючи закаблуками, що аж земля гула, він безупинно приспівував одне й те саме: "Грай музика, бо ти звук!.. Грай музика, бо ти звук!". Молодичка крутилась, як пава. Її високі пишні груди схвильовано підносили вгору красно вишиту сорочку, а коралеві губки задоволено й загадково всміхалися.

В той час, як Броневи́к став гасати навприсядки, на селі за— дзвонено "на гвалт".

На мить у хаті запанувала тиша і було чутно, як тужно вили дзвони.

— Йдіть та розвідайтесь! — промовив нарешті Броневи́к до своїх товаришів.

Але ще ніхто не встиг підвестися з місця, як за вікном почувся голос:

— Збирайтеся! Большевики близько!

Схопився Броневик, а за ним і його товариші. Позабирали свої рушниці і, не прощаючись, побігли з хати.

Вже на ходу Броневик на хвилину затримався коло мене:

— Бери Оксану та йди з нею в комору... Ми вернемся зараз же, як тільки проженемо їх... Все село з нами... Якось справимся...

Коли він вийшов з хати, то молодичка погасила світло і злякано притислася до мене:

— Ходім до комори! — шепнула вона. — Ходім же!..

* * *

В коморі було темно і тихо. Крізь маленьку дірочку в стіні скупенько пробивалося місячне сяйво. Оксана взяла мене за рукав і потягла в куток. Там лежала ціла куча прядива, на яке вона й поклалася. Якийсь час я ще пручався, але Оксана так цупко трималася за мене, що я мусив скоритися й лягти поруч неї.

Міцно притиснувшись одне до одного, ми лежали й слухали, як десь далеко бухкали з рушниць і як торохкотіли з кулеметів. Було чудно лежати поруч незнайомої жінки в якійсь коморі, але ніч і взагалі вся ця обстановка була така особлива й незвичка... Встати з кучі пахучого прядива, залишити самотою перелякану жінку я не міг через те, що не знав, що саме чекає мене за порогом цієї хати...

Відчуваючи коло себе гнучке й тепле тіло Оксани, я згадував далекі зелені весни, коли так буяла молода кров і коли так хотілося чогось тривожного й особливого...

Не можу гаразд пригадати, як саме сталося так, що я прокинувся вранці на теплих персах Оксани...

Не вийшов, а бігом вибіг з комори. Аж за селом зупинився передихнути трохи. Голова боліла від випитого вчора самогону, а на душі було так важко... Пригадав, що забув там навіть свій мішок з хлібом, але вертатися назад не хотілося. В селі було тихо, як у могилі, тільки де-не-де гавкали собаки. Ні Броневика, ні його товаришів не було видно. Також не було видно когось такого, кого можна було б прийняти за большевиків. Йти можна було цілком вільно, хоч і не знати куди. На сході небо краялось близькими сонячними проміннями. На полях димився ранковий туман і підпадьомкала перепілка в просі.

В голові було пусто. Ні одна думка не ворушила стомленого мозку. Тільки в глибинах душі ворушилося якесь велике й болюче почуття... Йдучи повз "фігури" і побачивши гіпсове розп'яття Ісуса, я зупинився й пригадав своє вчорашнє — "за кого Ти розпинався, Ісусе?!"

І справді???!!!